

Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672

Ultimi barbarorum (4/4)

Tekst: © Wim Goris (2022)

De auteur schreef dit artikel voor Domus Spinozana en StadsOase Spinozahof in Den Haag als deel van zijn onderzoek naar de leefomgeving van Spinoza in Den Haag.

StadsOase Spinozahof, Den Haag

<https://www.stadsoasespinozahof.nl/>

Domus Spinozana, Den Haag

<https://www.spinozahuis.nl/domus-spinoza>

INHOUD

0. Samenvatting

00. Inleiding

1. Veroordeelden begraven in de Kloosterkerk na hun executie: Henri de Fleury de Coulan (1666) en Jacob van der Graeff (1672)

2. De begrafenis van Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk (juli 1672)

3. Vijf stellingen:

1. Ds. Simon Simonides is niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

Hypothese 1.1 Het pamflet *De Worsteling Jacobs* is een indrukwekkende constructie van toevalligheden.

Hypothese 1.2 Het pamflet bevat een impliciet verwijt aan de rechters en advocaten van de *Sociëteit van 's-Gravenhage* die het vonnis over Jacob hadden uitgesproken.

Hypothese 1.3 Dominee Simonides was niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

2. Ds. Thaddeus de Lantman is de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

Hypothese 2.1 De tekst in het pamflet *Worsteling Jacobs* bevat bewuste invoegingen van verschillende predikanten als persoonlijke troosters van Van der Graeff om hen bij 'princenmartelaren' te betrekken.

Hypothese 2.2: De theologische teksten in het pamflet zijn geschreven door een ervaren theoloog.

Hypothese 2.3 Ds. De Lantman wilde zich om politieke redenen niet verantwoorden over zijn menigvuldige afwezigheid bij kerkeraadsvergaderingen na augustus 1672.

Hypothese 2.4: Vanaf zijn absentie in augustus 1672 heeft ds. De Lantman al snel het vertrouwen van de gezamenlijke predikanten van Den Haag verloren.

Hypothese 2.5: De preekteksten van ds. Simonides (Den Haag augustus 1672) en van ds. De Lantman (Utrecht november 1673) komen uit hetzelfde bijbelhoofdstuk en hebben een vergelijkbaar thema.

Hypothese 2.6 De auteur van het pamflet is ds. Thaddeus de Lantman.

3. Elisabeth Cats was betrokken bij de totstandkoming van *De Worsteling Jacobs*

Hypothese 3.1: Het is onmogelijk dat Elisabeth Cats niet heeft gereageerd op de executie van Jacob van der Graeff in 1672.

Hypothese 3.2 : Elisabeth Cats heeft het initiatief genomen voor het ophangen van het wapenbord van Henri Fleury de Coulan in 1672.

Hypothese 3.3: De aanwezigheid van Elisabeth Cats als getuige bij de doop van Catrijna de Lantman draagt een politiek karakter.

Hypothese 3.4: Dominee Lantman moet aanwezig zijn geweest bij de begrafenis van Elisabeth Cats in de Nieuwe Kerk.

4. Diederik Pauw gebruikte de verontwaardiging van het publiek over het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*, als verzet tegen het staatsgezinde bewind van Johan de Witt.

Hypothese 4.1: Diederik Pauw nam de titel Heer van Carnisse over uit de boedel van Cornelis Musch, heer Van Waalsdorp, om de macht van de familie te versterken

Hypothese 4.2: Diederik Pauw liet zich aanstellen als Hoogheemraad van Delfland (1654 -1680) om zijn positie in het Hoogheemraadschap te verstevigen na de dood van Cornelis Musch, hoogheemraad (1643-1650).

Hypothese 4.3: Diederik Pauw zocht een grotere machtsbasis voor het Hoogheemraadschap Delfland.

Hypothese 4.4: Het is onmogelijk dat Diederik Pauw niet heeft gereageerd op de executie van Henri de Buat in 1666.

Hypothese 4.5: Het is onmogelijk dat Diederik Pauw niet heeft gereageerd op de executie van Jacob van der Graeff in 1672.

5. De begrafenis van twee 'prinsenmartelaars' in de Kloosterkerk was bepalend voor de preek van ds. Simonides in de Nieuwe Kerk op 21 augustus 1672

Hypothese 5.1. Dominee Simon Simonides was op de hoogte van de begrafenis van Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk

Hypothese 5.2. Simonides heeft de begrafenis van Jacob de Graeff op 29 juni 1672 gezien als de begrafenis van een 'princenmartelaar'

Hypothese 5.3. Met zijn 'lof-predicatie' in de Nieuwe Kerk op 21 augustus 1672 gaf dominee Simonides geestelijk betekenis aan de moord op de gebroeders De Witt.

Hypothese 5.4. Het is noodzakelijk om de uitspraak van dominee Simonides over de Straffe Gods te zien als onderdeel van zijn preek binnen een kerkdienst in de Nadere Reformatie.

Hypothese 5.5 Met zijn preek op zondagochtend 21 augustus in de Nieuwe Kerk bevorderde ds. Simonides terugkeer van de rust in het land.

Hypothese 5.6 Na de preek van zondag 21 augustus was er in de Kloosterkerk geen ruimte meer voor een prinsgezinde Herdenking van de Martelaren Hendrick en Jacob.

4. Slot

0. Samenvatting

De Inleiding pakt de draad op van de executie van Henri de Fleury de Coulan in 1666 en zijn begrafenis in de Kloosterkerk in het graf van Jacob Cats. Onbekend is dat ook Jacob van der Graeff na zijn executie in 1672 in de Kloosterkerk is begraven. Dit laatste gegeven leidt tot het formuleren van vijf nieuwe vermoedens in de vorm van stellingen.

Hoofdstuk 1 is een samenvatting van de beide executies. Hoofdstuk 2 gaat in op de begrafenis van Jacob van der Graeff in het graf van Adriaen van der Myle. Hoofdstuk 3 bevat vijf stellingen. De eerste stelling, 'Ds. Simon Simonides is niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worstelinge Jacobs'*, is een negatieve stelling die ruimte moet maken voor het formuleren van drie stellingen over de betrokkenheid van Ds. Thaddeus de Lantman (stelling 2), Elisabeth (Jacobsdr.) Cats (stelling 3) en Diederik Pauw (stelling 4). Deze stellingen zijn samenvattingen van onderzoek naar het pamflet *De Worstelinge Jacobs*, dat veel negatieve gevoelens kweekte jegens Johan de Witt, onderzoek naar De Lantman's politieke activiteiten en onderzoek naar macht en mogelijke invloed van Diederik Pauw. De betrokkenheid van Elisabeth Cats voert terug naar haar verlies van haar schoonzoon Henry in 1666 en haar kennelijke vriendschap met ds. De Lantman. De begrafenis van Jacob van der Graeff voert terug naar de macht en invloed van Elisabeth's echtgenoot Diederik Pauw, een van de drie kerkmeester van de Kloosterkerk. Als Hoofdingeland van Delfland was hij in staat om zijn invloed aan te wenden. In alle gevallen gaat het om mogelijkheden, gezien vanuit een omgevingsperspectief. Het onderzoeksmateriaal heb ik gebruikt om hypothesen te formuleren, de stelling rusten op deze hypothesen. Mijn vermoeden is dat deze partijen het martelaarschap van Hendrick en Jacob hebben willen gebruiken als stimulans voor het verzet tegen de staatse regering van Johan de Witt.

De vijfde stelling, 'De begrafenis van twee 'prinsenmartelaars' in de Kloosterkerk was bepalend voor de preek van ds. Simonides in de Nieuwe Kerk op 21 augustus 1672' berust op een analyse van de 'lof-predicatie' die ds. Simonides hield in de Nieuwe Kerk. Kern daarvan is een reconstructie van de bijbeltekst die gelezen werd aan het begin van de kerkdienst. Met zijn preek bevorderde ds. Simonides de rust in het land. Na de preek van zondag 21 augustus was er geen ruimte meer in de Kloosterkerk voor een prinsgezinde Herdenking van de Martelaren Hendrick en Jacob.

Hoofdstuk 4 keert tenslotte terug bij Spinoza die zijn *Ultimi barbarorum* vermoedelijk bij de Nieuwe Kerk had willen afficheren. Spinoza zou de preek van Simonides inhoudelijk hebben afgewezen omdat hij de rol van profeten in zijn TPT had aangevochten.

Voor echte *insider knowledge* zou Spinoza in de Kloosterkerk moeten zijn. Een van de drie kerkmeesters van de Kloosterkerk, Jacob van der Houven, was eigenaar van de buitenplaats Eijnddorp in Voorburg. Hij moet Spinoza in Voorburg hebben gekend.

Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672

00. Inleiding

Algemeen bekend is dat Henri de Fleury de Coulan, ritmeester de Buat, in 1666 is veroordeeld door het Hof van Holland in Den Haag op aanklacht van landverraad en vervolgens is geëxecuteerd.¹ Minder bekend is dat hij na zijn executie in de Kloosterkerk is begraven, in het graf van Jacob Cats.²

Bekend is dat Jacob van der Graeff, na zijn moordaanslag op Johan de Witt door het Hof van Holland is veroordeeld wegens majesteitsschennis en geëxecuteerd in 1672 (Anema 2009/2015). Onbekend is dat Van der Graeff in de Kloosterkerk is begraven, in het familiegraf van Adriaen van der Mijle, op veertien voet afstand van Ritmeester de Buat.³

In dit artikel laat ik zien hoe de grafsteden van Henri de Buat en Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk inzicht kunnen bieden op de rol van ds. Simon Simonides, predikant in Den Haag van 1664 tot 1675. Simonides staat bekend als vermoedelijk auteur van het anonieme traktaat *De Worsteling Jacobs* en is berucht als predikant in de Nieuwe Kerk, Den Haag op zondagochtend 21 augustus 1672, de dag na de Moord op de gebroeders De Witt.⁴

Als verklaring voor de toeschrijving van het traktaat geldt doorgaans Simonides' preek in de Nieuwe Kerk op de zondag na de moord op de gebroeders De Witt (Panhuysen 2010: 427-428; Prud'homme van Reine 2013: 74). In een vorige artikel heb ik dit 'de kluwen van Simonides' genoemd (Goris 2022 Ub 2/4 :11).

Op grond van deze nieuwe feiten zal ik vijf nieuwe vermoedens uitwerken in de vorm van stellingen:

1. Ds. Simon Simonides is niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*
2. ds. Thaddeus de Lantman is de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.
3. Elisabeth Cats was betrokken bij de totstandkoming van *De Worsteling Jacobs*
4. Diederik Pauw, de echtgenoot van Elisabeth Cats, gebruikte de verontwaardiging van het publiek over het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*, als verzet tegen het staatsgezinde bewind van Johan de Witt.

¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Henri_de_Fleury_de_Coulan;
https://en.wikipedia.org/wiki/Henri_de_Fleury_de_Coulan

² NNBW No. 1 (1911) https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu01_01/molh003nieu01_01_0884.php

³ Behalve het Grafboek heb ik geen enkele bron kunnen vinden. De begrafenis van de geëxecuteerde Jacob van der Graeff (of Jacob de Graeff) in de Kloosterkerk einde juni 1672 beschouw ik als een nieuw feit.

⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Moord_op_de_gebroeders_De_Witt

5. De begrafenis van de "twee prinsenmartelaars" in de Kloosterkerk is bepalend geweest voor de preek van ds. Simonides in de Nieuwe Kerk op zondag 21 augustus 1666

Deze vijf stellingen rondom de 'prinsenmartelaars' in de Kloosterkerk laat ik volgen door hypothesen en ondersteunende argumentatie.⁵ Daarmee wil ik vier afzonderlijke artikelen inzetten om de serie *Ultimi barbarorum* in 1672 rond te maken.

- Een plaats voor Spinoza's *ultimi barbarorum* (Ultimi barbarorum (1/4))
- Spinoza tussen Haagse Predikanten en Pauwen (Ultimi barbarorum 2/4)
- Het graf van Jacob Cats (Ultimi barbarorum 3/4)
- Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672 (Ultimi barbarorum 4/4)

Als begeleiding bij deze complexe zoektocht heb ik mij laten vergezellen door Frank Martin's *Messe pour double choeur* uit 1926. Alleen in muziek kunnen beproefde thema's verdwijnen en nieuwe zangers en spelers positie innemen, waar dissonanten en maatverschillen nieuwe harmonieën laten ontstaan en samensmeden tot een verrassend logisch geheel.

1. Veroordeelden begraven in de Kloosterkerk na hun executie: Henri de Fleury de Coulan (1666) en Jacob van der Graeff (1672)

Van der Muelen, die de drie Registers van de grafkelders van de Kloosterkerk heeft gereconstrueerd, noemt in zijn Inleiding dat Willem van Bueren in 1461 werd onthoofd en in de Kloosterkerk begraven. Hij voegt daaraan toe: "Dat is vermoedelijk wel de enige veroordeelde die in de kerk begraven is, daar volgens de rekeningen, de Jacobijnen, de biechtvaders zijnde der ter dood veroordeelden, de lijken van geëxecuteerden op hun kerkhof begroeven" (Van der Muelen 1887: Inleiding). Nu blijkt dat archivaris Van der Muelen in zijn transcriptie en de index van Grafboek I van de Kloosterkerk (1636-1681) de namen heeft opgenomen van twee geëxecuteerde veroordeelden die in de Kloosterkerk werden begraven. Weliswaar niet met de Jacobijnen (Dominicanen) als biechtvaders maar met predikanten van de Nederduitse Gereformeerde Kerk voor hun geestelijke bijstand.

De executie en begrafenis van Henri de Fleury de Coulan, bekend als ritmeester Buat in 1666 heb ik behandeld in het voorafgaande artikel 'Het graf van Jacob Cats in de Kloosterkerk' (Goris 2022 Ub 3/4). Daarom hier in het kort.

Raadsheer Van Maasdam was waarnemend president van het Hof van Holland (Krol 2012). Eén van de rechters was Adriaan Pauw van Bennebroek, hij had het vonnis gesteund. Adriaan was een neef van Diederik Pauw, de echtgenoot van Elisabeth Cats. Een andere raadsheer, Jacob van der Graeff, had zich

⁵ Ik volg de methodiek die ik heb toegepast in mijn artikel *Spinoza voorziet in zijn levensonderhoud*' (Voorburg 1/4) (Goris 2021Vb)

Ds. Simon Simonides was aanwezig bij de executie van Buat (Algra II 1956: 337).⁸ Hij was sinds 1664 predikant in Den Haag. Elisabeth Cats wordt wel gerekend tot de vrienden van ds. Simonides maar bewijsmateriaal over de mate van vriendschap wordt niet aangevoerd (Postema 2008: 124, 128, 150).

De tweede geëxecuteerde is Jacob van der Graeff. Hij werd eind juni 1672 ter dood veroordeeld voor zijn aandeel in een moordaanslag op Johan de Witt. Ze waren met z'n vieren, zijn broer Pieter had ook meegedaan. Het verhaal van de aanslag is op diverse plaatsen te vinden.^{9 10 11} Op dezelfde dag drongen in Dordrecht vier gewapende mannen het huis van Cornelis de Witt binnen, zij werden door zijn knechten verjaagd. Onbekend is of deze samenloop in Den Haag en Dordrecht toeval was, of een gezamenlijk complot. (Anemaa 2009/2015).

De aanslag op Johan de Witt, 21 juni 1672 (Nobel 2016)

Jacob was de enige van de vier daders die niet uit Den Haag wegluchtte. Hij was een zoon van Jacob van der Graeff (sr.) uit Delft, raadsheer van het Hof van Holland, dezelfde die zich in 1666 bij het proces tegen Henry Buat had teruggetrokken.

⁷ Grafboek Kloosterkerk I, folio 174. HGA 212/2 35/110.

⁸ Algra noemt niet zijn bron.

⁹ Anemaa 2009/2015

¹⁰ Panhuysen. 2018. p. 424-427

¹¹ Prud'homme van Reine. 2013. p. 72-74

Bij de strafzaak in 1672 officieerde Adriaan Pauw, Heer van Bennebroek, neef van Diederik Pauw. Adriaan was nog rechter in 1666, maar sinds 1670 President van het Hof van Holland (Krol 2012). Raadsheer Jacob van der Graeff werd onmiddellijk vanwege zijn familierelatie van zitting uitgesloten.

*Jacob de Graaf zoon van den Raatsheer des
hofs onthoofd, voor eenen aanval op het
leven van den Raatpensionaris de Witt
1672*

Jacob de Graaf zoon van den Raatsheer des hofs onthoofd, voor eenen aanval op het leven van den Raatpensionaris de Witt 1672. 16xx. Dordrecht Museum van Gijn.¹²

¹² <https://geheugen.delpher.nl/en/geheugen/view?identifier=NCRD01%3A099581957>

2. De begrafenis van Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk (juli 1672)

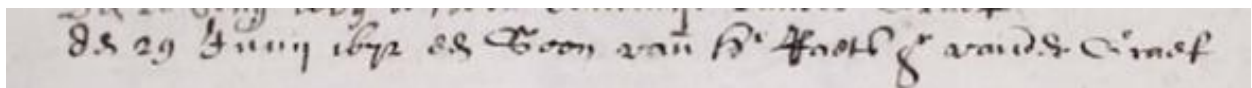
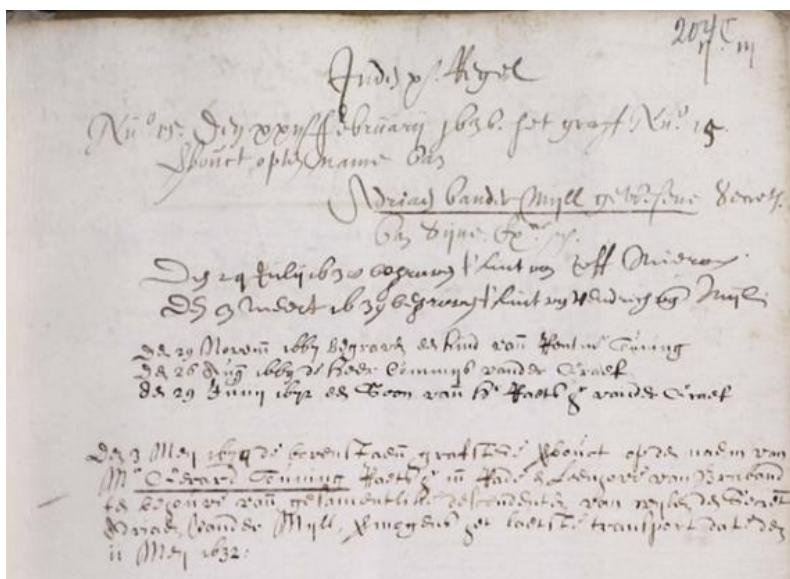
1° 11^oij Nu^o 15. Den xxij February 1636 het graf Nu^o 15
 I. v̄bout op de name van Adriaen van der Mijl,
 gewesene secret. van Sijne Ex^{te}.
 Den 24 July 1638 begraven 't kint van juff.
 Nierop.
 Den 3 Meert 1639 begraven 't kint van
 Vendrich van Mijl.
 Den 29 Novem. 1667 een kind van Rentmr.
 Tuningh.
 Den 26 Aug. 1669 de Heer commijs van
 der Graef.

In den x^e Regel.

Den 29 Juny 1672 een soon van Hr. Raetshr.
van der Graef.

Den 3 Mey 1674 bovenstaen. grafstede v̄bout
op de naem van Mr. Gerard Tuning Raetshr.
in Rade en Leenhove van Braband te behoue
van gesamentlike descendenten van wijlen de
secret. Adriaan van der Mijl, v̄mogens het
laetste transport dato den ii Mey 1632.

Folio 203 Regel X graf 15. "In den Xe Regel. Den 29 Juny 1672 een soon van Hr. Raetshr. van der Graef". (Van der Muelen 1887:96)

Folio 203¹³ In den Xe Regel. [graf Nuo. 15]. Den 29 Juny 1672 een Soon van Hr. Raetshr. van der Graef [boven de laatste paragraaf]

Het graf op de Xe Regel, no. 15 werd in 1636 eigendom van Adriaen van der Mijle (1610-1664), de oudste zoon van Cornelis van der Mijle (1578-1642), schoonzoon van Johan van Oldenbarnevelt, een beroemd diplomaat. Deze Adriaen van der Mijle klom op tot kolonel in het Staatse leger, was gouverneur van Willemstad, hoogheemraad van Delfland en lid van de ridderschap van Holland.^{14 15} Adriaen (Corneliszn.) van der Mijle was in 1664 overleden, zijn begrafenis is (net als bij Jacob Cats) niet in het Grafboek genoemd.

¹³ HGA 0377-01 Grafboek Kloosterkerk I, inv. 212/2 folio 204. 2/3 56/110.

¹⁴ <https://www.genealogieonline.nl/genealogie-richard-remme/I134632.php>

In de tussenperiode 1669 tot 1672 zijn twee leden van de familie Van der Graeff in het familiegraf van Adriaan van der Mijle in de Kloosterkerk begraven. Op 26 augustus 1669 werd het graf gebruikt voor de begrafenis van 'de Heer commijs van de Graef'¹⁶. De volgende begrafenis was op 29 juni 1672 van 'een soon van Hr. Raetshr. van der Graef', ofwel Jacob van der Graeff junior.

In 1674 nam Gerard Tuning (ca. 1620-ca. 1688) het graf over.¹⁷ ¹⁸ In 1675 zou zijn echtgenote Petronella van der Mijle, dochter van Adriaan van der Mijle, in hetzelfde graf begraven worden.¹⁹ Zo werd het Van der Mijle / Tuningh familiegraf [na een interval van twee begrafenis van de familie Van der Graeff uit Delft] voortgezet.

Het is niet zonder meer duidelijk waarom de beide Van der Graeffs in dit familiegraf werden begraven.²⁰

3. Vijf stellingen

Dankzij jaren van gedegen historisch onderzoek, het meest recent uitmondend in publiekpublicaties van Luc Panhuysen (2005, 2020, 2018: *De Ware Vrijheid. De levens van Johan en Cornelis de Witt.*) en Prud'homme van Reine (2013: *Moordenaars van Jan de Witt. De zwartste bladzijde van de Gouden Eeuw*) weten wij een en ander over ds. Simon Simonides. Hun visie op zijn rol wordt nauwelijks gedeeld door de biograaf en hertaler van Simonides' oeuvre, H.J. Postema (2008: *Simon Simonides (1629-1675). Wegwijzer naar de hemelse bruiloft*). Postema heeft veel bewondering voor de boeteprediker Simon Simonides, hij benadrukt zijn aandeel in de Nadere Reformatie, zijn plaats bij de Haagse dichters, Constantijn Huyjgens' waardering van Simonides en zijn vredesgezindheid (Postema 2008:125-127, 137). Hij betwijfelt de rol die Simonides wordt toegemeten in verhouding tot Johan de Witt, hij wijst zijn toegemeten aandeel in de *Worstelingen Jacobs* af en ziet geen extremiteit in Simonides' oranjegezindheid (Postema 2008: 150, 155, 157, 167).

¹⁵ Ik heb niet kunnen vaststellen van welke excellentie Adriaan van der Mijle geweest is geweest. Voor de hand ligt 'zijne excellentie' Frederik Hendrik. Maar Constantijn Huyjgens was secretaris van prins Frederik Hendrik.

¹⁶ Ik heb de identiteit van 'De Heer commijs van de Graef' nog niet gevonden; hij was niet de vader van Jacob [Jacobsz.] van der Graeff, want die was advocaat/rechter.

¹⁷ Gerard Tuning is dezelfde als Gerard Tuynings. In de Haagsche Cohieren (1674) heeft 'D'Hr. Raedtsheer [Gerard] Tuynings' een huis aan de Vijverberg, op een paar huizen afstand van 'Den Heere van Carnisse', ofwel de familie Diederik Pauw. (Van Gelder 1914: 50). Elders wordt hij Gerard Tuning genoemd, advocaat in 's-Gravenhage (Fölting 1985: 123).

¹⁸ In 1672 bezat rechter Jacob van der Graeff ook een huis aan de Vijverberg (tekst verslag Verhoeff), in de Haagsche Cohieren (1674) wordt hij niet genoemd als eigenaar en hij ontbreekt in het overzicht van 1674 van Raadsheren van het Hof van Holland (Van Gelder 1914: 111). Misschien huurde hij een huis aan de Vijverberg.

¹⁹ Globale informatie uit <https://www.genealogieonline.nl>, spellingen lopen uiteen.

²⁰ Na 1672 lijkt raadsheer Jacob van der Graeff te verdwijnen. Het zou goed zijn om zijn geschiedenis boven tafel te halen, enerzijds vanwege zijn rol in het Hof van Holland in 1666 en 1672, anderzijds vanwege zijn verhouding met hoogheemraden, landeigenaren en Delftse burgemeesters in het Hoogheemraadschap Delfland.

De begrafenis van Jacob van der Graeff in het familiegraf van de familie Van der Mijle/Tuningh brengt een nieuw veld van onderzoek aan het licht. Ik heb dit uitgedrukt in een vijftal stellingen, gesteund door een aantal hypothesen. Ik probeer de stellingen waar te maken met logische redenering, als beargumenteerde vermoedens, bij gebrek aan concrete bewijsstukken. De stelling is een samenvatting van de hypothesen maar wordt niet volledig gedekt door de hypothesen. Daarom leveren de hypothesen slechts beperkte bewijsvoering. De hypothesen liggen niet noodzakelijk in elkaars verlengde, een vervallen hypothese kan dus leiden tot herziening van een stelling.

Ik heb overwogen om de stellingen 'vermoedens' te noemen en de hypothesen 'argumenten'. Maar de argumentatie en het waarheidsgehalte wordt er niet sterker op. Een stelling dwingt de schrijver tot stellingname, onderzoek en verantwoording, en niet zelden tot nader inzicht.

3. Stelling 1. Ds. Simon Simonides is niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

Dit is logisch gezien een onmogelijke stelling: het is niet mogelijk om een sluitend bewijs te leveren dat iemand iets niet is. Het gaat mij erom om ruimte te maken voor een andere visie, en daarmee de vanzelfsprekendheid en de herhaling van Simonides' auteurschap, zonder een concrete aanwijzing, terzijde te schuiven.

De executie van Van der Graeff wordt al vroeg (in juli 1672?) gevolgd door de verschijning van *De Worsteling Jacobs, vervattende de wonderlijke worsteling en zalige overwinninge van Jacob van der Graef*. Het is een anoniem, samengesteld pamflet bestaande uit een inleidend gedicht over de Worsteling van Jacob met de Engel in Genesis, het verhaal over Jacob de Graef in de gevangenis, zijn ontmoeting met de predikanten en zijn terechtstelling, een Troost-dicht, een Na-Reden, een treurend gedicht van Jacob's zuster, een Lijck-Dicht of Graf-Schrijft en een Vader Onzer. Omdat hij zich in tijdens zijn gevangenschap bekeerde, werd Van der Graeff afgeschilderd als navolgenswaardige geloofsheld (Nobel in RD 2016).

1350
WORSTELINGE JACOBS,

Verbattende de

Wonderlijke Worsteling, en
salige Overwinninge

Van

JACOB van der GRAEF,

Tot troost van alle Geloovige, en op Godt-
betrouwende Zielen.

2 Timoth. 4. vers. 7, 8.

ick hebbe den goeden strijdt gestreden, ick hebbe den loop ge-cyndigt,
ick hebbe het geloove behouden:

Voorts is my wechgelegd de Kroone der Rechtvaardigheyt, welke my
de Heere, de rechtvaardige Rechter, in dien dach geven zal, en niet
alleen my; maer oock alle die sijne verschijninge lief gehad hebben.

Wese laatste of sefte Dinch dermeêrdeyt en bezeyt.

AMSTERDAM,

By JACOBUS KONTNENBERGH, Boeckverkooper in de Nieuwe
Doog-straet, by de Zuyder Kerk / 1672.

Anon. 1672. De WORSTELINGE JACOBS, vervattende de Wonderlijke Worsteling, en salige Overwinninge van JACOB van der GRAEF, tot Troost van alle Geloovige, en op Gods-betrouwende Zielen.²¹

De inhoud van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs* is te beschouwen als een Waarneming die wij putten uit de zwervende (vaga) ervaring', dat is de tweede kenniscategorie van Spinoza. (naar Klever 1986:67).

Hypothese 1.1 Het pamflet *De Worsteling Jacobs* is een indrukwekkende constructie van toevalligheden.

Het pamflet maakt publiek indruk door een geconstrueerde samenhang, verheven taal, emotie, wonderen en gissingen naar ogenschijnlijke kandidaten voor het auteurschap.

Hypothese 1.2 Het pamflet bevat een impliciet verwijt aan de rechters en advocaten van de *Sociëteit van 's-Gravenhage* die het vonnis over Jacob hadden uitgesproken.

In het hoofdverhaal in het pamflet wordt genoemd dat men dinsdagochtend, de dag voor zijn sterfdag, in de Nieuwe Kerk niet voor Van der Graeff had gebeden. (Algra 1956: 338; *De Worsteling Jacobs* 1672:12). De Nieuwe Kerk was eigendom van en werd beheerd door de *Sociëteit van 's-Gravenhage* namens het Hof van Holland, de Hoge Raad, de Staten en de Grafelijke Rekenkamer. De Nieuwe Kerk was niet de kerk van ds. Simonides. Op zondagochtend 21 augustus brengt ds. Simonides geen enkele kritiek uit aan de kerkgangers.

²¹ <https://www.vriendenvandewitt.nl/assets/files/nobel-de-worsteling-jacobs.pdf>

Hypothese 1.3 Dominee Simonides was niet de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

Van ds. Simonides is geen pamflet bekend, hij was wel een schrijver. Bij zijn aanstelling was ds. Simonides op 9 mei 1664 aangewezen als scriba (secretaris) van de kerkeraad.²² Hij schreef verslagen, brieven, preken, boeken en gedichten in de vorm van overdenkingen.

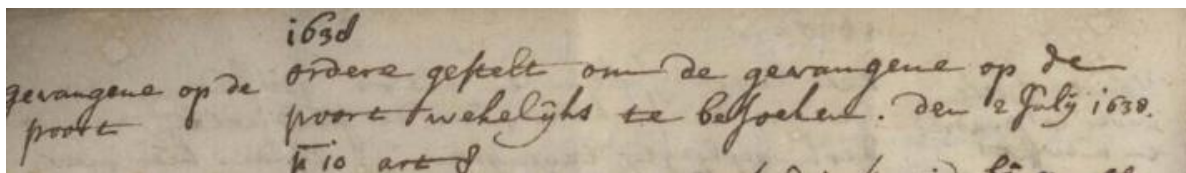
'Wie de geschriften van Simonides kent, weet dat *Worsteling Jacobs* niet door hem geschreven kan zijn. Het ademt een andere sfeer, en is geschreven in een geheel andere stijl'. Simonides biograaf Postema gaat alle Haagse predikanten na: Simonides, Vollenhove en Amya worden genoemd, andere predikanten worden niet op naam genoemd maar zij waren geen schrijvers. (Postema 2008: 155). Andere auteurs benadrukken het auteurschap van Simonides op grond van een verwantschap met zijn preken.²³ Ik zie niet welk onderzoek ten grondslag ligt aan een dergelijke claim.

Ik stel dat Simonides de inhoud van het pamflet en de uitzonderlijke receptie door het publiek niet nodig had voor zijn preek van 21 augustus, de Straf van God en zijn Lof-Predicatie.

3. Stelling 2. Ds. Thaddeus de Lantman is de auteur van het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*.

Hypothese 2.1 De tekst in het pamflet *Worsteling Jacobs* bevat bewuste invoegingen van verschillende predikanten als persoonlijke troosters van Van der Graeff om hen bij 'princenmartelaren' te betrekken.

In 1638 besloot de kerkeraad dat de 'gevangene op de poort' een maal per week bezoek zou ontvangen en legde dat vast. De regelgeving omvatte afspraken tussen de kerkelijke en stedelijke autoriteiten.

*Gevangene op de Poort. 1638. Ordere gestelt om de gevangene op den poort wekelijks te bezoeken. Den 2 July 1638, p. 10 art. 8*²⁴

In 1672 was Jacob van der Graeff een week lang gevangene²⁵ in de Gevangenpoort. In het pamflet worden Ds. Van Vollenhoven, ds. Simonides en ds. Suggestaet (en anderen, naamloos) genoemd als troosters van Jacob de Graeff in de gevangenis, ds. Amya was bij de terechtstelling (Postma 2008: 151-155). Zo zouden predikanten van de kerk hun eigen regels met de overheid

²² HGA BNR 0203-01 inv. 23 f. 92 2/4 p78

²³ 'Het pamflet was geschreven door de Haagse predikant Simon Simonides en vormde de neerslag van diens preken' (aangehaald door Nobel 2016: 8).

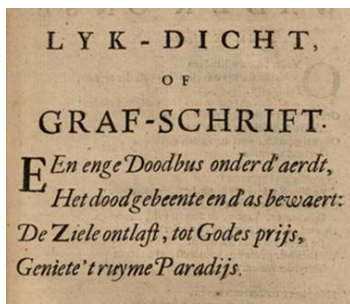
²⁴ HGA Archief 0203-01 inv. 23 f.5a 1 / 4 p11

²⁵ Aanslag op 20 juni, arrestatie 21 juni, vonnis 27 juni, executie 29 juni 1672

hebben overtreden. De auteur heeft de genoemde predikanten als persoonlijke troosters ingevoegd, een vleierende rol waarvan zij moeilijk publiek afstand zouden kunnen doen.

Hypothese 2.2: De theologische teksten in het pamflet zijn geschreven door een ervaren theoloog.

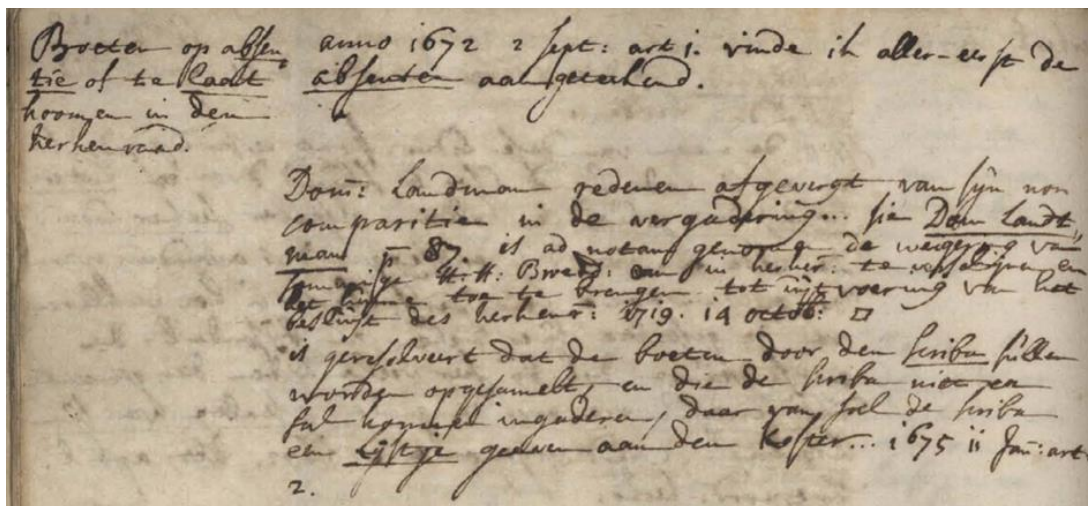
In haar *Susterlicke Tranen* verwijst de zuster van de overledene troostend naar 'd'een vereent met Godt, in 't nieuw Jerusalems Gemeent', met achterlating van 'schoon 't dood gebeent der Wormen zijn gegeven'. Zo zal 'Die suijv're ziel [...] nu naer boven sweeven' Het daaropvolgende Lyk-Dicht bevat dezelfde woorden 'het dood gebeente'. (*De Worsteling Jacobs* 1672: 21,23).

LYK-DICHT in *De Worsteling Jacobs*.

Hypothese 2.3 Ds. De Lantman wilde zich om politieke redenen niet verantwoord over zijn menigvuldige afwezigheid bij kerkeradsvergaderingen na augustus 1672.

Op 2 september 1672 [d.i. twee weken na de Moord] werd ds. De Lantman door de Kerkeraad van Den Haag gevraagd om de redenen van zijn afwezigheid bij de vergadering van de kerkeraad. Hij moest een reglementaire boete betalen.

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

Boeten op absentie of te laat koomen in den kerkeraad. Anno 1672 2 september art. 1. vinde ik allereerst den absenten aangetekend. Dom. Lantman redenen afgevergt van sijn non comparitie in de vergaderingen, sien Dom. Landtman f 87..²⁶

Later, in 1674, 1676 en diverse keren daarna wordt uitgebreid aangetekend dat Ds. De Lantman menigvuldig afwezig is geweest, niet thuis is gevonden en zich niet wilde verantwoorden.

In december 1674 besloot de kerkenraad dat ds. Thaddeus de Lantman zou worden aangesproken op zijn afwezigheid als er gesproken werd over het bijwonen van conventikels van Koelman. Simonides was preses van de kerkeraad. Conventikels waren vergaderingen aan huis van een lidmaat tegen de orde van kerk, classis en synode. Zij droegen in zich de neiging tot afscheiding van de kerk, maar Simonides was principieel tegenstander van kerkscheuringen (Postema 2008:103, 107).

In 1674 was Jacobus Koelman door de Staten-Generaal uit zijn bediening ontzet en door de Staten van Zeeland uit hun gebied verbannen omdat hij zich oneerbiedig had uitgelaten over de overheid en de 'Kerckenordinge'²⁷. Postema benadert de afwezigheid van Ds. De Lantman vanuit de kerkorde, ik benader het als een politieke keuze van Ds. Lantman, als tegenstander van de overheid met zijn geestelijk gezag als predikant.

Hypothese 2.4: Vanaf zijn absentie in augustus 1672 heeft Ds. Thaddeus de Lantman al snel het vertrouwen van de gezamenlijke predikanten van Den Haag verloren.

²⁶ HGA BNR 0203-01 inv.23 f.130 3 / 4 p53. Deze inventaris is een meerjarige besluitenlijst opgemaakt uit de notulen van de kerkeraad; helaas is het notulenboek zelf [met mogelijke verslagen van discussies] verdwenen.

²⁷ https://nl.wikipedia.org/wiki/Jacobus_Koelman

Ds. Thaddeus de Lantman (Landman) ²⁸ ²⁹

In de loop van 1672 trok Thaddeus de Lantman door Holland en strooide in de steden verzet tegen de regenten (NNBW 1938?:509). Hij riep de steden in Holland vanaf de preekstoel op om de wettelijke regering te vervangen door Oranjegezinden.

'Geen genoegsaem contentement nemende, dat hij in sijne plaets, daer hij toen beroepen was ('s Hage) 't allen tijde heeft bijgebracht, wat dat hij conde, om de wettelijcke regering door lasterlijcke predicatiën te verswacken, en dat hij door de steden van Hollant treckende, deselve als een publica pestis en calamitas, door 't opmaken van de gemeente, in confusie en bracht, maer moeste sijn Eerw. sijn saet en tweedracht en oneenigheid mede tot Utrecht come stroijen. (Van der Aa 1865: 205)

Op 23 november 1673 verscheen hij in Utrecht in het gevolg van graaf Willem van Hoorn (graaf Willem Adriaan van Hornes) die in naam van Willem III het bezit van de stad Utrecht overnam. De Franse bezetting was zojuist beëindigd.

²⁸ Onderschrift foto: Theddeus Lantmannus, *, 1622, †, 26-09-1681 Uit Archief Delft.

²⁹ NNBW deel 10, p. 509 http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/nnbw/#source=10&page=262&view=imagePane&accessor=accessor_index

Graaf Willem Adriaan van Hornes (ook bekend als Willem van Hoorn)³⁰

De Lantman wilde met Van Hornes voorkomen dat de staatsgezinden het gouvernement van de stad weer zouden overnemen.³¹ ³² Sommige burgers van Utrecht waren kritisch op de politieke preek van ds. De Lantman (Booth 1673/1857:154)³³. Na november 1673 in Utrecht (deze afwezigheid is niet genoteerd in de notulen van de kerk!) ontbrak De Lantman steeds vaker in Den Haag.

³⁰ Door Onbekend - Bibliotheek van het Vredespaleis, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=32806044>

³¹ Eyndelyck in plaets van Godts te leeren, besteet Syn Eerw.een groot deel van den tyt int verhalen van de groote Eneminente deughden van den Graaff van Hoorn, hooghverheffende syne atigheit,soberheit,deftigheit,en syn vorder exemplaer,gereguleert,leven etc.alsmede syn militaire en heroicque qualiteyten. Men acht dat dit al heel grof moet gegaen hebben,dewyl een seecker man van studie,die dese predicatie hadde aengehoort, seyde, dat een gedeelte vant sermoen was geweest een loftuytinge van den Graaf van Hoorn. Verhalende Syn.Eerw.seer omstandelyck,dat alles, wat Syn Excell.binnen Utrecht gedaen hadde en noch dede,was streckende ten beste van de stad en tot ruste van de gemeynte. (BRON?)

³² Den predicant Landman uyt den Haghe dede in de Dom des avonts de dankpredicatie: onder andere historien van de Franschen oorlog verhaelde hij, dat den vyand de sleutels waren te gemoet gebraght; vermaende de borgers, dat sij wel souden te vreden sijn; dat de Gecommitteerden van de Staten-Generael gekomen waren, om de neringhen ende ambachten, die hier vervallen waren, weder op te rechten, ende diensvolgens de welvaert van de Stad te versorgen; sonder van de stadsprivilegien te reppen. Hij en bad ook niet voor de Staten of Magistraet van de Stad ende dese Provintie, maer alleenlijk voor d' andere Provintien.

³³ *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht. Deel 6*. Kemink en zoon, Utrecht 1857 **dbnl-nr_ber002185701_01**

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

Hypothese 2.5: De preekteksten van ds. Simonides (Den Haag augustus 1672) en van ds. De Lantman (Utrecht november 1673) komen uit hetzelfde bijbelhoofdstuk en hebben een vergelijkbaar thema.

De gereconstrueerde preektekst van ds. Simonides in de Nieuwe Kerk op 21 augustus 1672 (zie hypothese 5.4) en de preektekst van Ds. Lantman in de Dom op 23 november 1673 komt beide uit 1 Koningen hoofdstuk 12 [in omgekeerde volgorde van de tekst]. Simonides tekst ging over de profeet Semaja die Rehabeam toesprak, over de zonen van Salomo en de verdeling van Israël (1 Koningen 12 vers 22-24). De Lantman nam als thema de Omwenteling [ommekeer] van de Heer en niet van mensen. De profeet Ahia (hij had nog gediend onder koning Salomo) sprak Jerobeam toe (1 Koningen 12 vers 15). Ds. De Lantman liet zich zo te zien aan deze profeet spiegelen:

Also en hoorde de Coninck nae het volck niet: want dese omwendinge was van den HEERE, op dat hy sijn woort bevestichde, het welcke de HEERE door den dienst van Ahia dē Siloniter gesproken hadde tot Ierobeam, den sone Nebats. (1 Koningen 12:15 Statenvertaling 1657 GBS)

Gebruik van hetzelfde bijbelhoofdstuk kan wijzen op de vergelijkbare bijbelkennis en bijbelvastheid van beide predikanten, of op een visie die de predikanten van Den Haag in augustus 1672 of misschien al eerder hadden ontwikkeld. Maar beide predikanten in de Nadere Reformatie waren van mening dat de koningen van Israël (= Staten-generaal van Nederland, gezien als bewindvoerders in het nieuwe Israël) zich moesten laten terechtwijzen door de profeten (= predikanten van Nederland, gezien als profeten in het nieuwe Israël). Ds. De Lantman ging daarin het verst, hij trad in een politieke rol en gebruikte daarvoor de preekstoel.

Hypothese 2.6 De auteur van het pamflet is ds. Thaddeus de Lantman.

Simonides biograaf Postema concludeerde: wie kan het anders zijn dan Thaddeüs de Lantman? (Postema 2008: 155). Hij is de enige Haagse theoloog die goed kon schrijven én zelf niet in het pamflet is genoemd.

Postema laat niet zien welk onderzoek hij heeft gepleegd naar de verhouding tussen Ds. De Lantman en zijn kerk in Den Haag. Zijn conclusie is misschien eerder intuïtief dan redenerend vastgesteld, dat kan verklaren waarom Postema aan zijn stelling een vraagteken toevoegt.

3. Stelling 3. Elisabeth Cats was betrokken bij de totstandkoming van De Worstelinge Jacobs

Hypothese 3.1: Het is onmogelijk dat Elisabeth Cats niet heeft gereageerd op de executie van Jacob van der Graeff in 1672.

In 1666 viel het bestaan van Elisabeth Cats van het ene op het andere moment in duigen. Haar schoonzoon Henri de Fleury de Coulan werd medio 1666 berecht en tegen de verwachtingen in geëxecuteerd in oktober. Haar invloedrijke familiebetrekkingen boden geen verweer tegen de woede van Johan de Witt en

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

het gerecht viel niet haar kant op. Nog geen maand later werd haar eerste kleindochter gedoopt, 'in ballingschap' in de Nederduitse Gereformeerde kerk in Rijswijk. In het doopboek van Rijswijk werd haar schoonzoon 'Hendrick' genoemd (Goris 2022 Ub 3 / 4: 19). Een paar dagen later overleed het meisje en werd ze begraven in het familiegraf in de Kloosterkerk, waarschijnlijk naast (of op) de kist van haar onthoofde vader. Elisabeths middelste dochter Elisabeth Maria, echtgenote van Henri, werd aansluitend verbannen en vertrok onwillig naar Frankrijk. Een jaar later, in 1667, overleed Elisabeths jongste dochter Anna Catharina, gehuwd Van den Boetselaer. Ook zij werd in het Cats familiegraf begraven. De executie en begrafenis van Jacob van der Graeff in 1672 moet voor Elisabeth Cats een schokkende herhaling zijn geweest van de executie en begrafenis van haar schoonzoon Henry de Buat in 1666.

Hypothese 3.2 : Elisabeth Cats heeft het initiatief genomen voor het ophangen van het wapenbord van Hendrik (Henri) de Fleury de Coulan in 1672.

Vijf jaar na de begrafenis van Henri de Fleury de Coulan, het laatste jaar van het bewind van De Witt, werd zijn wapenbord alsnog opgehangen in de Kloosterkerk. Haar echtgenoot Diederik Pauw moet haar gesteund hebben: burgers/leden van de kerk konden niet zonder toestemming van koster en kerkrentmeester van de kerk wapenborden ophangen. Maar dat was een kwestie van het financieel tarief voor het ophangen van grafborden. Diederik was kerkmeester van de Kloosterkerk, hij moet rekening hebben gehouden met de openbaarheid.

Het publieke beeld van Henri Fleuri de Coulan was van een lichtzinnig amateur-spion, die zelfs na zijn executie spitsvondige spotlust opwekte bij Constantijn Huygens, die zelf Oranjegezind was.

OP BUAT, ONTHOFT II. OCT. 1666. EX LATINO MEO

*Hier light een schuldigh man, van Hooft en Hals berooft,
Die, doen hij schuldigh wierd, een' hals had, maer geen hooft.
Constantijn Huygens³⁴*

Elisabeth Cats had er belang bij dat het publieke beeld van Henri, begraven in het familiegraf in de Kloosterkerk, alsnog zou verbeteren. Zij had de motivatie en zij had de mogelijkheden.

De publieke verontwaardiging die gekweekt werd met *De Worsteling Jacobs* bood aan Elisabeth Cats de mogelijkheid om haar geëxecuteerde schoonzoon Henri te betrekken in de 'ophemeling' van Jacob van der Graeff. In Rijswijk werd hij 'Hendrick' genoemd, zo zou hij zeker in de Kloosterkerk bekend staan.

Hypothese 3.3: De aanwezigheid van Elisabeth Cats als getuige bij de doop van Catrijna de Lantman draagt een politiek karakter.

Op 18 januari 1673 was Elisabeth Cats, echtgenote van Diederik Pauw, getuige bij de doop van Catrijna, dochter van ds. Thaddeus Landman en Margarita van

³⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Henri_de_Fleury_de_Coulan

Brienen in de Grote Kerk.³⁵ Dominee Lantman was door zijn huwelijk weliswaar bemiddeld maar dat was niets in vergelijking met de miljoenen van de adellijke mevrouw Elisabeth Cats. Het grote standsverschil tussen de gefortuneerde mevrouw Cats en de eenvoudige familie Lantman vraagt om een bijzondere verklaring. Ik zie het als een uitdrukking met een politiek karakter.

Hypothese 3.4: Dominee Lantman moet aanwezig zijn geweest bij de begrafenis van Elisabeth Cats in de Nieuwe Kerk.

Nog geen twee weken na de doop van Catrijna de Lantman overleed Elisabeth (Jacobsdr.) Cats, vrouwe van Carnisse. Zij werd op 30 januari 1673 begraven in de Nieuwe Kerk in het familiegraf (graf no. 92) dat haar echtgenoot Diederik Pauw, Heer van Carnisse in 1656 had gekocht.³⁶ Ik neem aan dat Ds. De Lantman als vanzelfsprekend deel uitmaakte van het begrafenisgezelschap. Ik heb er geen gegevens over gevonden.

3. Stelling 4. Diederik Pauw had belang bij de verontwaardiging van het publiek over het anonieme pamflet *De Worsteling Jacobs*, als verzet tegen het staatsgezinde bewind van Johan de Witt.

Hypothese 4.1: Diederik Pauw nam de titel Heer van Carnisse over uit de boedel van Cornelis Musch, heer Van Waalsdorp, om de macht van de familie te versterken

Het wapen van de Heerlijkheid van Carnisse met de zwarte adelaar. Links op een genealogie website³⁷, rechts op de gevel van het Delflandhuis met de naam Cornelis Musch³⁸.

Carnisse was onderdeel van de Riederwaard, een grote polder tussen de Merwede (De Lek) en de Waal (Oude Maas). Na jaren van stormvloed en tussen

³⁵ HGA BNR 0377-01 Doop-, trouw- en begraafboeken 's-Gravenhage, Scheveningen en Loosduinen Grote of St. Jacobskerk, Doopboeken, 1630-1811_ Inv. 5 1666 apr - 1674 mrt 28 f.272VO (Boek 3 p. 44)

³⁶ HGA BNR 0377-01 Inv. 279 Nieuwe Kerk Grafboek 1656-1720, Boek 1 / 2 p.92

³⁷ <http://home.planet.nl/~hmdijk/Genealogie/Carnisse.htm>

³⁸ Delflandhuis, Delft. Rijksmonument 12026. Foto: Marion Golsteijn.

1373 en 1376 'verdrong' de Riederwaard, het gebied zou bijna driehonderd jaar onder water staan. Pas in 1650 zou het hele gebied weer drooggelegd worden (Morree 2014). Oost- en West Barendrecht en Carnisse zijn drie onderscheidene Ambachten, zij waren een leen van de baronie van de Merwede.^{39 40} De Riederwaard lag recht tegenover het Hoogheemraadschap Schieland, aan de zuidzijde liep een zeedijk langs de Oude Maas.

Kennelijk had Cornelis Musch geïnvesteerd in de drooglegging van een deel van de oorspronkelijke Riederwaard, specifiek in de heerlijkheid Carnisse. Hij had een voorbeeld aan zijn schoonvader Jacob Cats. Deze had jaren eerder met zijn broer Cornelis Cats een fortuin gemaakt in de drooglegging van ondergelopen land in Staats-Zeeuws-Vlaanderen, nu nog bekend als de Catspolders.⁴¹

Het verschil in uitdrukking van de beide wapens is opvallend. In de heraldiek komen zwarte adelaars veelvuldig voor, beide adelaars zouden beschreven kunnen worden als adelaar *rousant*.⁴² De enigszins onbeholpen getekende adelaar links komt niet als zodanig voor in de heraldiek, de robuuste, krachtige adelaar rechts wel.⁴³ Het kan een kwestie zijn van de kwaliteit van de uitvoerende kunstenaar. Maar de adelaar links lijkt nog kleddernat en zwart van de modder waaruit hij na 300 jaar is ontstegen. Een Hollandse polderadelaar.

Er is geen concreet bewijs over de motieven van Diederik Pauw voor de publieke overname van de Heerlijkheid Carnisse van de overleden echtgenoot van zijn vrouw Elisabeth Cats. Heeft hij het zwarte beeld van Carnisse willen witwassen?

Diederik's lijfspreuk was : *Cum Deo Pavo est Leo et Nihil sine Eo* (Met God is de Pauw een Leeuw en zonder hem niets.)⁴⁴

³⁹ <https://www.historischbarendrecht.nl/ambachtsheren.html>

⁴⁰ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Carnisse_\(buurtschap\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Carnisse_(buurtschap))

⁴¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Catspolders>

⁴² Een *opkomende* of *opgewekte* adelaar (*essorant*) bereidt zich voor om te vliegen, maar zijn poten staan nog op de grond.

⁴³ [https://stringfixer.com/nl/Spreadeagle_\(heraldry\)](https://stringfixer.com/nl/Spreadeagle_(heraldry))

⁴⁴ NNBW deel 9. p. 764

Compositieportret familie Pauw door een anonieme kunstenaar, circa 1695. Vermoedelijke opdrachtgever was Joan Pauw (links), jongste zoon van Diederik Pauw (rechts). Vijf generaties van de Amsterdamse tak Pauw samengebracht. V.l.n.r.; Jo(h)an Pauw (1645-1708), (diens betovergrootvader) Adriaan Pauw (1516-1578), (overgrootvader) Reynier Pauw (1564-1638), (grootvader) Reinier Pauw (1591-1676) en (vader)Dirk (Diederik) Pauw (1618-1688).

Hypothese 4.2: Diederik Pauw liet zich aanstellen als Hoogheemraad van Delfland (1654 -1680) om zijn positie in het Hoogheemraadschap te verstevigen na de dood van Cornelis Musch, hoogheemraad (1643-1650).

Adriaan van der Myle (1650-1664) werd verkozen in de vacature van Cornelis Musch, de eerste echtgenoot van Elisabeth Cats. Deze Adriaan van der Myle zou overlijden in 1664. De vacature Van der Myle werd in 1664 gevuld door Philip Jacob van den Boetzelaer, een andere schoonzoon van Elisabeth Cats.

Adriaan van der Myle was eigenaar van een graf in de Kloosterkerk, dat in 1669 zou worden gebruikt voor de begrafenis van 'de heer comijs van der Graef'. In 1672 zou het gebruikt worden voor de begrafenis van de geëxecuteerde Jacob van der Graeff. Ik heb de aanleiding hiervoor niet kunnen achterhalen. Ging het om een familierelatie, of was er sprake van een gunst verleend door de erven Van der Myle aan de familie Van der Graeff?

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

Van der Graeff was een bekende Delftse familie. In het bestuur treffen wij Hoogheemraad Jacob van de Graeff, in 1653 overleden, vermoedelijk familielid van de al meer genoemde raadsheer Jacob van der Graeff (sr). Zijn functie (Hoogheemraad 5) werd door de familie in 1654 doorgegeven aan Dirk Meerman.

Lijst der Hoogheemraden van Delfland (uittreksel 1650-1670)

- Hoogheemraad 1:
 - 1643 – 1650 Cornelis Musch, Heer van Waalsdorp
 - 1650 – 1664 Adriaan van der Myle
 - 1665 – 1686 Philip Jacob van den Boetzelaar, Heer van Asperen
- Hoogheemraad 2:
 - 1612 – 1660 Diderick van Scaghen, Heer van Goudriaan
 - 1660 - 1690 Isaac Pauw, Heer van Achttienhoven
- Hoogheemraad 3:
 - 1632 – 1657 Albert van Wassenaar, Heer van Duvenvoirde
 - 1657 – 1689 Diderick Pauw, Heer van Carnisse
- Hoogheemraad 4:
 - 1650 - 1655 Willem van de Wiele, Heer van de Werve
 - 1655 - 1669 Pieter van Wassenaar, Heer van Sterrenburg
- Hoogheemraad 5:
 - 1637 – 1653 Jacob van der Graeff, Heer van Hoogeveen
 - 1654 – 1680 Dirk Meerman, Heer van Molenaarsgraaf

Bijlage II. Lijst der Hoogheemraden van Delfland. (Uittreksel 1650-1670) (Dolk 1933: 710-711)¹.

Hypothese 4.3: Diederik Pauw zocht een grotere machtsbasis voor het Hoogheemraadschap Delfland.

Hoogheemraden waren verantwoordelijk voor het beleid en het dagelijks bestuur; ingelanden waren landeigenaren, hoofdingelanden waren landeigenaren die zitting hadden in het algemeen bestuur. Diederik Pauw was een van de rijkste en daarom meest invloedrijke hoogheemraden van het Hoogheemraadschap Delfland. Maar in twee historische publicaties over Delfland (Dolk 1933, 1939) wordt hij alleen in formele zin genoemd.

Het Hoogheemraadschap vergaderde doorgaans buiten de stad Delft, soms op andere plaatsen in Delfland maar doorgaans in het Stadhuis van Den Haag. Alleen voor de gemeenlandsrekening vergaderde men eenmaal per jaar in Delft (Dolk 1933:80, 93).

In 1670 ontwikkelde het Hoogheemraadschap een verkoopplan voor het Gemeenlandshuis in Delft, waar het Hoogheemraadschap statutair gevestigd was. De stad Delft was fel tegen [zij hadden een vaste zetel in het Hoogheemraadschap] en de Hoofdingelanden bleven verknocht aan Delft en dat was het einde van het verkoopplan (Dolk 1933:95-97).

Het Hoogheemraadschap Delfland wilde een oorspronkelijk, maar vervallen coöptatierecht herinvoeren, waarbij de achterblijvende bestuurders het recht

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

hadden om de eerste kandidaat aan te wijzen bij het ontstaan van een vacature. Maar dat was tegen de wil van de Staten van Holland (Dolk 1933: 93-95, Dolk 1937: 262). Misschien hebben de Staten gezien dat de Hoogheemraadschappen / waterschappen hun aloude bestuursstructuur zouden gebruiken als machtsbasis, of zelfs als concurrent van de Staten. Hier stonden de belangen van Diederik Pauw (Oranjegezind) en van Johan de Witt (Staatsgezind) recht tegenover elkaar.

Er is geen concreet bewijs over de standpunten van Diederik Pauw binnen de Hoogheemraadschap. Ik heb twee bronnen geraadpleegd, beide van dezelfde auteur, Mr. Dolk, destijds secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap Delfland. Hooguit kan gezegd worden dat het meerderheidsstandpunt van de Hoogheemraden voor Pauw welgevallig kan zijn geweest.

Hypothese 4.4: Het is onmogelijk dat Diederik Pauw niet heeft gereageerd op de executie van Henri de Buat in 1666.

Diederik was (zoals vaker hierboven genoemd) kerkmeester van de Kloosterkerk sinds 1651, hij was in functie bij de executie en de begrafenis van Henry de Buat, de schoonzoon van zijn vrouw Elisabeth Cats. Evenzo was hij in functie bij de executie en begrafenis Jacob van der Graeff in 1672. In beide gevallen was hij functioneel niet rechtstreeks verantwoordelijk, want de kerkrentmeester regelde de begrafeningen. Maar als kerkmeester / lid van het bestuur moet hij mede verantwoordelijk zijn geweest voor het besluit om een geëxecuteerde in de Kloosterkerk te doen begraven. Te meer omdat het zijn aangetrouwde familie was, Henri's echtgenote Elisabeth Musch was nota bene in zijn huisgezin opgegroeid.

Leden van de grote familie Pauw stonden in Amsterdam bekend als opvliegend, driftig, zij schuwden grove woorden niet [BRON ?]

De persoonlijke en emotionele betrokkenheid van Diederik Pauw moet veel groter zijn geweest dan zijn formele bemoeienis. De rechtszaak van de Staat tegen Henry de Buat moet een grote aanslag zijn geweest op zijn persoonlijk gezag en aanzien. Zijn naam komt niet naar voren bij de redenen voor de grote vertraging van de rechtszaak. Maar ik acht het onmogelijk, gezien de omstandigheden, dat hij zijn macht en invloed niet zou hebben aangewend om de rechtszaak tegen Henri de Buat een andere wending te laten aannemen. De noodlottige uitkomst, als in een klassiek treurspel, moet voor Diederik Pauw een enorme schok zijn geweest. Jacob van Lennep, de auteur van de twijfelachtige maar zeer succesvolle roman 'Elisabeth Musch' noemt zijn naam niet eens.⁴⁵

Hypothese 4.5: Het is onmogelijk dat Diederik Pauw niet heeft gereageerd op de executie van Jacob van der Graeff in 1672.

⁴⁵ https://www.dbnl.org/tekst/lenn006eliz01_01/lenn006eliz01_01_0036.php?q=Pauw#hl7

Ook in deze situatie was Diederik Pauw met zijn medebestuurders in de Kloosterkerk functioneel betrokken maar niet rechtstreeks verantwoordelijk. Maar wel voor het besluit om voor de tweede maal binnen zes jaar een geëxecuteerde in de Kloosterkerk te laten begraven.

De plaats van de begrafenis in de Kloosterkerk, het familiegraf van Adriaen van der Mijle, Xe Regel, graf 15, krijgt betekenis in een Delflandse context. Adriaen van der Mijle was hoogheemraad geweest van de Hoogheemraad Delfland, daar is ook de Delftse familie Van der Graeff op de lijst van bestuurders te vinden. Voeg daaraan toe dat de Hoogheemraadschap Delfland in de praktijk vergaderde op het Stadhuis van 's-Gravenhage – ze hadden in Delft niet eens een vergaderkamer.

Ik acht het onmogelijk dat Diederik Pauw niet heeft gereageerd op de executie van Jacob de Graeff. Maar dat hoeft geen openbare reactie te zijn. Dat paste niet bij een man van zijn statuur, positie, macht, invloed en geld. Zoals H.E. van Gelder schreef over de te verwerven voordelen uit ambten:

Het is onnoodig hier de algemeen bekende feiten weder op te halen: het staat vast dat de regenten onzer Republiek vrijwel van de hoogste tot den laagste hun ambt gebruikten tot het verwerven van zooveel mogelijk persoonlijk voordeel. Hun veiligheid ook reeds in de dagen van Frederik Hendrik en die van Jan de Witt is onbetwifteld. (...) Enkele malen, als het te erg werd, zoals in het geval van den griffier Cornelis Musch (...) werd een strafvervolg ingesteld, maar er was toch zelf-bevoordeeling binnen de perken, welke door niemand voor ongeoorloofd werden aangezien (van Gelder 1914:9).

Van Gelder wijst er aansluitend op dat ook Johan de Witt, bekend als onkreukbaar onomkoopbaar, zijn almachtige positie misbruikte om zeer gezochte Hollandse obligaties voor zichzelf en voor zijn familie te verkrijgen.

Het is goed mogelijk dat Diederik Pauw – hij had gestudeerd in Leiden - de interventies van Johan de Witt in de rechtszaken tegen Henri de Buat (1666) en tegen De Graeff (1672) heeft gezien als inmenging in de rechtsgang, waarmee De Witt het oordeel van de rechters (waaronder Diederik's neef, rechter Adriaan Pauw) ontoelaatbaar had beïnvloed. Met als gevolg de executies van twee 'princenmartelaars'.

De publicatie *De Worstelinge Jacobs*, geënt op het leven – en de dood – van Jacob van der Graeff voldeed op een subtiele, heel effectieve manier aan de behoefte van een sterk beïnvloedbaar publiek. De *setting* van *De Worstelinge Jacobs* zou uiteindelijk komen te liggen in de eerbiedwaardige Kloosterkerk, waar de twee 'princenmartelaars' lagen begraven, onwetend bij het algemeen publiek.

Pauw was in senioriteit de tweede kerkmeester (1651), naast Mr. Herbert de Beaumont (1643) en Jacob van der Hoeven (1669) (De Riemer 1730: 389-390). Evenals kerkrentmeester Gerard Thuninck (1669) Zij moeten alle vier hebben geweten van de begrafenis van Jacob van der Graeff in het familiegraf Van der

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

Mijle / Thuninck in de Kloosterkerk, maar het werd niet gepubliceerd.⁴⁶ ⁴⁷Wat was hun plan, vraag ik me af. Dat geldt ook voor dominee Simon Simonides, predikant van de Nederduitsche Gereformeerde kerk van 's-Gravenhage, maar speciaal verbonden met de Kloosterkerk, zoals wij zullen zien.

4. Stelling 5. De begrafenis van twee 'prinsenmartelaars' in de Kloosterkerk was bepalend voor de preek van ds. Simonides in de Nieuwe Kerk op 21 augustus 1672

Inleiding

'... want nu zal er Zondag voor hem [Buat] in de kerken gebeden worden, en gy weet, hoe de meesten gestemd zijn. Lieden als Simonides en Thaddeus de Landtman, zijn nog in staat een martelaar van hem te maken.' (van Lennep 1851:203).

Dit is het beeld van de romanschrijver Jacob van Lennep in 1850, dus niet van een ooggetuige uit 1666 of 1672. Van Lennep schreef het in de mond van de plaatsvervangend voorzitter van het Hof van Holland, de Heer van Dorp van Maasdam bij het proces tegen Buat in 1666. Buat was het slachtoffer geweest van zijn 'voorbarige zucht om de belangen van Willem III te bevorderen' (Van der Aa 1859:103)⁴⁸. De kern van dit beeld zou te vinden zijn in de Acta van de Staten van Holland, de voorzitter zou er voor gepleit hebben om de executie van Buat voor zondag te laten plaatsvinden (Postema 2008: 151), omdat het proces al zo lang had geduurd.

Bij prinsgezinden stond Cornelis de Witt bekend als 'prinsenmoordenaar' (Oudaen 1673:53) en Buat en Van der Graeff als 'prinsenmartelaars' (Panhuijsen 2018:458). Het begrip 'prinsenmartelaar' ontstond in 1672, parallel met de bewering van Willem Tichelaar dat Cornelis de Witt hem op 7 juli 1672 gevraagd zou hebben een moordaanslag op prins Willem III voor te bereiden. Daarop werd Cornelis de Witt in oranjekringen 'prinsenmoordenaar' genoemd.⁴⁹ Na de aanslag van Jacob van der Graeff op Johan de Witt en zijn doodsvonnis in juni 1672 wordt ook de herinnering aan Buat in 1666 het martelaarschap ingetrokken. Het wapen van Buat wordt [alsnog] opgehangen in de Kloosterkerk bij het graf van Cats (Japikse NNBW 1 (1911): 510)⁵⁰

De schrijver Van Lennep beschrijft Buat in 1850 als potentieel martelaar met ingang van 1666. De suggestie van de rol van 'lieden als Simonides en Thaddeus de Lantman' bij Van Lennep loopt parallel met het preekverbod voor Ds. De Lantman en de waarschuwing aan ds. Simonides in 1665. Zij hadden gepreekt tegen het verbond dat de staatsgezinde overheid met Frankrijk had gesloten

⁴⁶ Sinds 1877 kunnen wij via de index bij J.C. van der Muelen's *De Registers der graven van de Kloosterkerk* de naam 'Van der Graef' in een afwijkend familiegraf gericht opsporen. Voorheen was dat vrijwel onmogelijk.

⁴⁷ Alleen bij gericht onderzoek naar het familiegraf Van der Myle zou 'Den 29 Juny 1672 een Soon van Hr. Raetshr. van der Graef' opgevallen zijn.

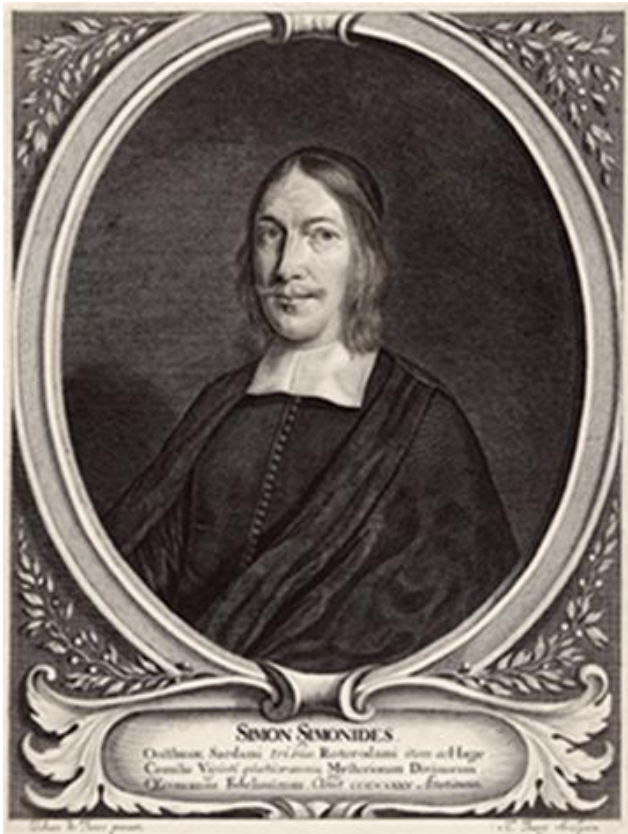
⁴⁸ A.J. van der Aa. 1859. *Nederlands Biografisch Woordenboek (NNBW)* Deel 6

⁴⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_Tichelaar

⁵⁰ Ik heb de bron van Japikse niet kunnen vinden.

(NNBW 1937: 509)⁵¹. Van Lennep heeft als romancier historische gegevens gebruikt om verhaal samenstellen, een geromantiseerde kluwen van informatie die er uitziet als een aannemelijk beeld.

Hypothese 5.1. Dominee Simon Simonides was op de hoogte van de begrafenis van Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk

Ds. Simon Simonides (De Rijp 1629 – 's-Gravenhage 1675)

5.1.1 Ds. Simonides was in dienst van de Nederduits Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage. Zijn proefpreek had hij gehouden in de Nieuwe Kerk (eigendom van de Sociëteit van 's-Gravenhage). Zijn intrede deed hij in de Kloosterkerk (eigendom van de Staten van Holland) op 23 maart 1664, met als tekst: Handelingen 8:5 'En Filippus kwam af in de stad Samaria, en predikte hun Christus' (Postema 2008: 93). In 1672 [wanneer in 1672?] kreeg hij een slagaderlijke bloeding en moest hij regelmatig rust nemen. Uiteindelijk zou Simonides overlijden op 27 april 1675 (Postema 2008: 93,112,115). Op 3 mei 1675 werd hij begraven in het Predikantengraf van de Kloosterkerk, VIde Regel, graven 20, 21 en 22, onder de preekstoel (van der Muelen 1887:62). Ds. Simonides had weliswaar geen 'eigen kerk', maar ik beschouw de Kloosterkerk als de 'kerk van voorkeur' van ds. Simonides.

⁵¹ Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek NNBW 1937 Deel 10
<http://resources.huysgens.knaw.nl/retroboeken/nnbw/>

5.1.2 De formele verantwoordelijkheid voor begrafenissen lag niet bij de predikant maar bij de kerkmeesters, de kerkrentmeester en de koster (Goris 2021 2/4:120, NOOT Wagenaar 1999:313). Door de grote publieke ruchtbaarheid rondom de aanval op Johan de Witt en de executie van Jacob van der Graeff en de betrokkenheid van verschillende predikanten is het zeker dat dominee Simonides op de hoogte was van deze begrafenis in 'zijn' Kloosterkerk. De schoonouders van Henri Buat (1666) waren vooraanstaande leden van de Kloosterkerk en Diederik Pauw bekleedde er een hoge functie. De ouders van Jacob van der Graeff (1672) komen niet naar voren in de bestuursfuncties van de Kloosterkerk. Raadsheer Jacob van der Graeff snr. zou zich met zijn vrouw en dochters hebben teruggetrokken in zijn woonplaats Delft (Panhuysen 2018:424).

Kloosterkerk, Den Haag, G. van Giesen (1730), HGA_gr. B 169

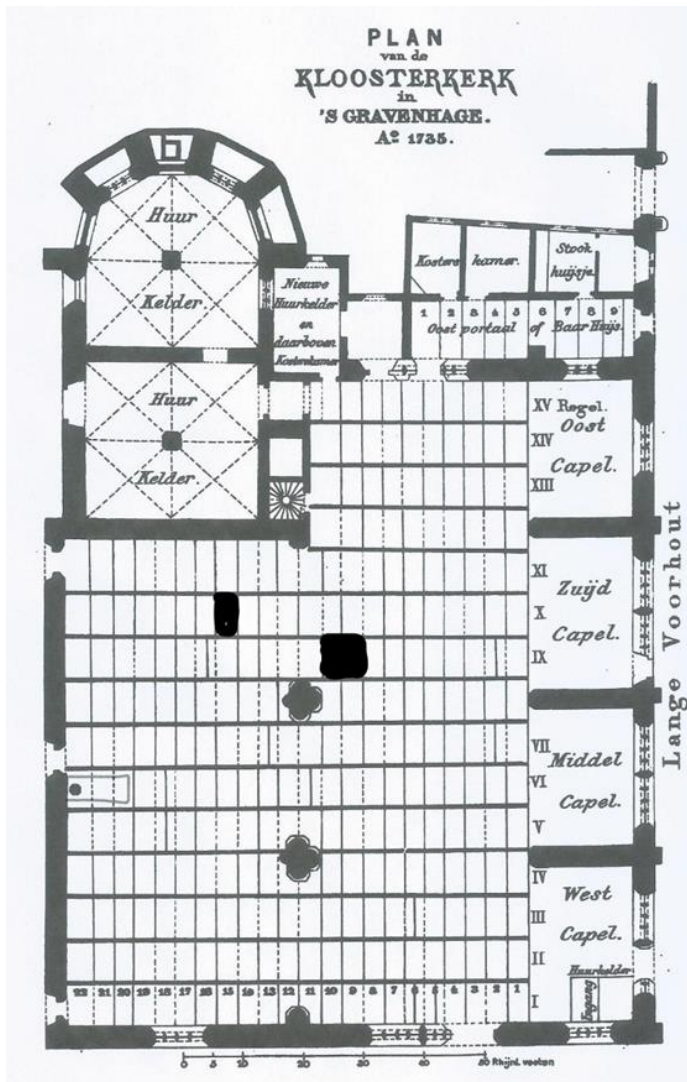
Hypothese 5.2. Simonides heeft de begrafenis van Jacob de Graeff op 29 juni 1672 gezien als de begrafenis van een 'princenmartelaar'

Het is onmogelijk om een waarneming te definiëren als kenniscategorie in de logica van Spinoza als alle informatie daaromtrent niet bekend is of niet is genoemd. Maar als het motief voor het niet noemen kan worden achterhaald of als hypothese worden geponeerd, kan het bewust niet noemen alsnog betekenis krijgen als kennis. (Goris 2021 2/4: 9). Daarmee wordt het een Waarneming van de derde categorie, waar het 'Wezen van een zaak, zij het inadequaat, uit een andere zaak wordt afgeleid' (Klever 1986:67).

Dominee Simonides heeft nergens in zijn bewaard gebleken preken, boeken en gedichten melding gemaakt van de begrafenissen van de Heer van Buat of van Jacob van der Graeff. Mogelijk had de familie Jacob van der Graeff in Delft geen behoefte aan een publiek verslag over de begrafenis van hun geëxecuteerde zoon Jacob in Den Haag in juli 1672. Wij weten het niet.

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

5.2.1 Het is mogelijk dat het graf van Jacob van der Graeff in de Kloosterkerk door belanghebbende 'insiders' al in juli 1672 is bestempeld tot martelaarsgraf, samen met het graf van Henri de Coulan, heer van Buat. De Princekerk (bijnaam van de Kloosterkerk) zou dan kunnen dienen tot pelgrimage voor de Princemartelaars en als uiting van geleidelijk eerherstel. De gerapporteerde plaatsing van het wapenbord van Buat in 1672 wijst in die richting. Er is geen bewijsmateriaal bekend.

De graven van Henri de Fleury de Coulan (regel IX 9-10, 1666), Jacob van der Graeff (regel X 15, 1672) en de predikantengraven (regel VI 21,22,23) voor de preekstoel, de stip links (Van der Muelen 1887: Inleiding, Plan van de Kloosterkerk 1735, bewerkt).

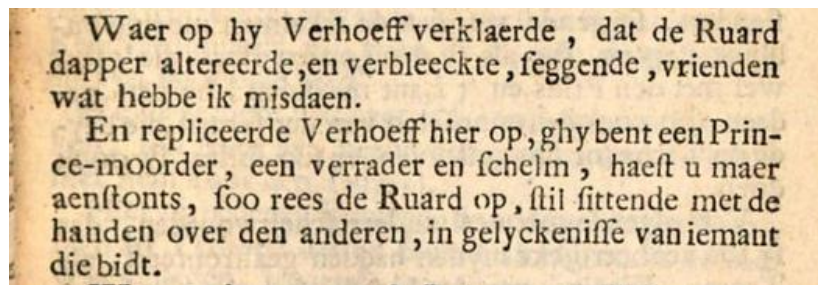
5.2.2 Het is aannemelijk dat de begrafenis van Van der Graeff in de Kloosterkerk is bijgewoond door een predikant. De eerste kandidaat is dominee Simon Simonides, vanwege zijn verbintenis met de Kloosterkerk als 'kerk van voorkeur'.

5.2.3 In de voorbereiding van zijn preek op 21 augustus [zie hierna] volgde Simonides een redenering die vergelijkbaar is met Verhoeff : 'Dat God nu quam om wraeck van haer te neemen, besluytende dat God dit alles soo wonderlick

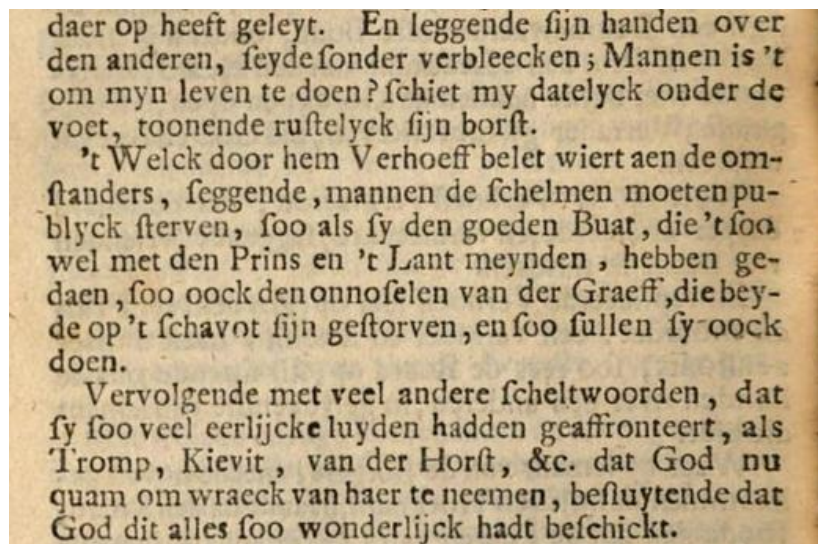
Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

had beschickt' (verslag Verhoeff 1674]. Het is goed mogelijk dat Verhoeff de predikant heeft nagepraat.

5.2.4 In de loop van zaterdag 20 augustus 1672 plaatste Verhoeff volgens een verslag uit 1674 de 'schelmen' Johan en Cornelis de Witt tegenover Buat en Van der Graef, 'die 't soo wel met den Prins en het Lant meynden' en 'die beyde op t schavot sijn gestorven', zoals gerapporteerd in zijn 'Getuigenis'. Dit beeld komt overeen met de 'princenmoordenaar' tegenover de 'princenmartelaars', zoals zij in Oranjekringen werden genoemd.

Waer op hy Verhoeff verklaerde, dat de Ruard dapper altereerde, en verbleeckte, seggende, vrienden wat hebbe ik misdaen.
En repliceerde Verhoeff hier op, ghy bent een Prince-moorder, een verrader en schelm, haest u maer aenstonts, soo rees de Ruard op, sijn sittende met de handen over den anderen, in gelyckenisse van iemand die bidt.

daer op heeft geleyt. En leggende sijn handen over den anderen, seyde sonder verbleecken; Mannen is 't om myn leven te doen? schiet my datelyck onder de voet, toonende rustelyck sijn borst.
't Welck door hem Verhoeff belet wiert aen de omstanders, seggende, mannen de schelmen moeten publiclyk sterven, soo als sy den goeden Buat, die 't soo wel met den Prins en 't Lant meynden, hebben gedaen, soo oock den onnosfelen van der Graeff, die beyde op 't schavot sijn gestorven, en soo fullen sy oock doen.
Vervolgende met veel andere scheltwoorden, dat sy soo veel eerlijcke luyden hadden geaffronteert, als Tromp, Kievit, van der Horst, &c. dat God nu quam om wrack van haer te neemen, besluytende dat God dit alles soo wonderlijck hadt beschickt.

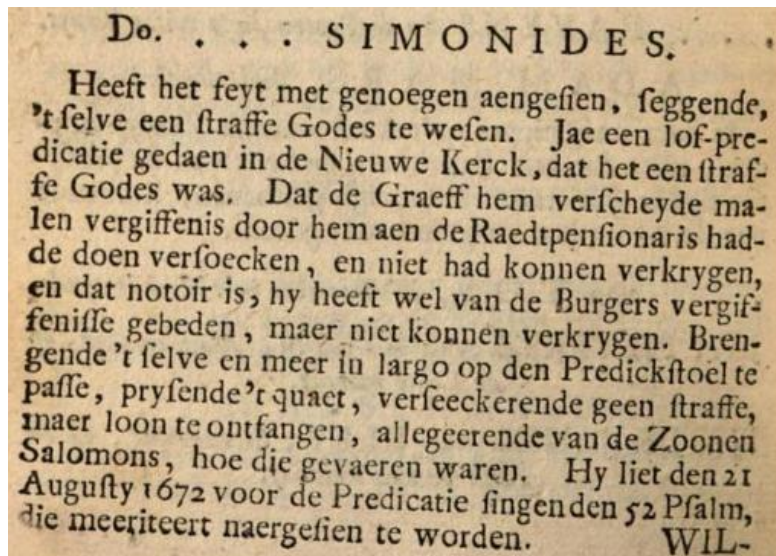
Vorgevallen op den 20en Augusty, 1672, p. 11,12 Getuigenis van Verhoeff, gehoord 16 oktober 1674⁵². Dit is de belangrijkste bron uit kringen van personeel van Johan de Witt, geciteerd door Panhuysen (2005/2010: 458) en onderzocht door Prud'homme van Reine (2013: 21/22).

Hypothese 5.3. Met zijn 'lof-predicatie' in de Nieuwe Kerk op 21 augustus gaf dominee Simonides geestelijk betekenis aan de moord op de gebroeders De Witt.

De informatie over de 'lof-predicatie' van dominee Simonides is afkomstig is van een waarneming 'van horen zeggen', dat is de laagste kennis categorie van Spinoza (Klever 1986:67).

⁵² Gedenkwaardige stukken wegens den moordt der Heeren Cornelis en Johan de Witt... (Google Books)

5.3.1 De 'gedenkwaardige stukken' over Do. Simonides bevatten voldoende elementen voor een beeld van de kerkdienst zoals ervaren door een partijdige, verontwaardigde luisteraar.

De voornaemste aenleggers en hant-dadigers van de moordt der heren Jan en Cornelis De Wit. Gedenkwaardige stukken wegens Den moordt der Heeren Cornelis en Johan de Witt ... Do. Simonides p. 28

Hypothese 5.4. Het is noodzakelijk om de uitspraak van dominee Simonides over de Straffe Gods te zien als onderdeel van zijn preek binnen een kerkdienst in de Nadere Reformatie.

Hier is sprake van de derde categorie: 'een Waarneming, waar het wezen van der zaak, zij het inadequaet, uit een andere zaak wordt afgeleid' (Klever 1986:67). De bewijsvoering hieronder is opgebouwd uit afzonderlijke hypothesen.

5.4.1: Na de moord op de gebroeders De Witt op zaterdagmiddag 20 augustus 1672 had dominee Simonides alleen nog zaterdagavond beschikbaar voor het maken van zijn [aangepaste of vervangende] preek in de Nieuwe Kerk.

5.4.2: De bijbellezing in de Nieuwe Kerk ging aan de dienst vooraf. De te lezen bijbelgedeelten werden van te voren vastgesteld en vastgelegd in een preekrooster voor de drie kerken in Den Haag. De voorlezer las vanaf een lezenaar op de fraaie houten balustrade, die de ruimte rondom de preekstoel omheinde, de zgn. Dooptuin. Daar werd de doop aan pasgeborenen bediend. De benaming 'voorlezer' benadrukt de prioriteit van Gods Woord (Gerretsen 2011: 100).

5.4.3: De voorzanger van de Nieuwe Kerk was verantwoordelijk voor de openingspsalm. De psalmen waren ruim van tevoren vastgelegd in het

psalmrooster.⁵³ De openingspsalm had voor predikant en gemeente een grote symbolische zeggingskracht. In Psalm 52 richt psalmist David zich naar de Tiran en kondigt de Straf van God aan (Goris 2011:17). Mogelijk zag Simonides in de Tiran een impliciete vergelijking met Johan de Witt die had geweigerd om Van der Graeff vergiffenis te schenken, ondanks meerdere verzoeken. In de Bijbel, in het Oude en het Nieuwe Testament is vergeving een veelvuldig genoemd voorschrift. Het moet hem en zijn gehoor hebben verbaasd hoezeer de gekozen psalm bleek te passen bij de oproer in het centrum van Den Haag, de vorige dag.

5.4.4: Na de openingspsalm trad de predikant de kerkruimte binnen, met in zijn gevolg de kerkeraad. Na een handdruk van de dienstdoende ouderling beklom hij de preekstoel en de ouderlingen namen plaats in de voor hen gereserveerde kerkbanken (Gerretsen 2011:102).

5.4.5: De tekst voor de preek van dominee Simonides [die voor de aanvang van de dienst werd gelezen] kan worden gereconstrueerd uit het gerapporteerde 'Allegeerende van de Zonen Salomons, hoe die gevaren waren'. In onderstaande reconstructie ziet Simonides zijn eigen rol gereflecteerd in de Bijbelse profeet Semaja ['God heeft gehoord'], in zijn boodschap aan Rehabeam, zoon van Salomo en de Ammonietische Naäma, in het verdeelde Israël, zoals gerapporteerd in het Bijbelboek 1 Koningen:

22 Doch het woort Godts geschiedde tot Semaja den man Godts, seggende:

23 Segt tot Rehabeam den sone Salomons, den Coninck van Iuda, ende tot het gantsche huys van Iuda, ende Benjamin; ende het overige des volcx, seggende:

24 Soo seyt de HEERE, Ghy en sult niet optreken, nochte strijden tegens uwe broederen de kinderen Israëls; een yeder keere weder tot sijn huys, want dese sake is van my geschiet: ende sy hoorden het woort des HEEREN, ende keerden weder, om wech te trecken nae 't woort des HEEREN.

(1 Koningen 12:22-24)⁵⁴.

In deze reconstructie heeft Simonides 'Allegeerende van de Zonen Salomons, hoe die gevaren waren' de koning Rehabeam met de achtergebleven stammen Juda en Benjamin en de stad Jerusalem [de stad Sion] gezien. Simonides zag hen als een bijbels beeld van de *Sociëteit van 's-Gravenhage* in de Herenbank van de Nieuwe Kerk in 's-Gravenhage. Weer moet ds. Simonides verbaasd hebben gestaan over de toepasselijkheid van de vooraf gekozen bijbeltekst in deze moeilijke situatie.

5.4.6: De preek van dominee Simonides was een oproep aan de rechterlijke macht om te luisteren naar het Woord des Heeren, om de eenheid van Holland te

⁵³ In Den Haag had iedere kerk een voorzanger, een betaalde functie aangesteld door de kerkeraad. De voorzanger laat zich vergelijken met de chazan van de joodse synagoge: hij bewaakte de orde van de kerkdienst en stimuleerde de kerkgangers om te zingen. In de kerkdiensten werd geen orgel gebruikt.

⁵⁴ <https://statenvertaling.nl>. (Statenvertaling 1657, GBS). De profeet Semaja (Eng.: Shemaiah) laat weten aan Rehabeam, koning van de twee stammen Juda en Benjamin, dat hij niet moet optrekken tegen de overige tien stammen van Israël onder koning Jerobeam. (1 Koningen 12). Er waren overigens nog twee valse profeten die zich Semaja ('God heeft gehoord') noemden, 1 Kon. 12: 22 Noot 39.

herstellen en de zaak als afgedaan te beschouwen. De predikanten binnen de Nadere Reformatie zagen het twaalfstammenrijk van Israël als model voor de verdeeldheid binnen de Nederlanden. Het Bijbelse Israël, ook Sion genoemd, stond in de kerk model voor de godvruchtige krachten in Holland. Sterker nog, Holland wás Gods uitverkozen opvolger van Israël.

5.4.7: Dominee Simonides kon in zijn preek op zondagochtend 21 augustus in de Nieuwe Kerk tegenover de leden van de *Sociëteit van 's-Gravenhage* in de herenbanken met genoegen concluderen 'dat het een Straffe Godes was'. Hiermee waren de executies van Buat en Van der Graeff en de moorden van de gebroeders De Witt naar zijn Bijbelse inzichten vereffend, vervolging van de daders was niet nodig.

Interieur van de Nieuwe Kerk, 's-Gravenhage, na de sluiting van de kerk in 1969. Links de oorspronkelijke preekstoel, rechts de oorspronkelijke herenbank, op de grond genummerde grafzerken. In deze context richtte ds. Simonides in de ochtend van 21 augustus 1672 zijn preek op de raadsheren en advocaten in de herenbank. De andere kerkgangers stonden of zaten op losse stoelen. Er was geen orgel. De voorzanger zong vanaf een kathedraal voor de preekstoel, waar nu een concertpodium ligt. In 1702 is alsnog een orgel in de westkapel ingebouwd. (foto: D. Valentijn, januari 2019)⁵⁵

5.4.8: Na de preek in de Nieuwe Kerk volgden de gebeden, de predikant sloot deze af met het Onzevader (Gerretsen 2011:107). Vergeving in wederkerigheid is een prominent onderdeel in het Onzevader:

⁵⁵ <https://www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/spui-175>

12 Ende vergeeft ons onse schulden, gelijk oock wy vergeven onse schuldenaren.
[Matth. 6:12](#)⁵⁶

Dit wordt in Mattheus 6 nog nader toegelicht:

14 Want indien ghy de menschen hare misdaden **vergeeft**, soo sal uwe hemelsche Vader oock u vergeven. [Matth. 6:14](#)

15 Maer indien ghy den menschen hare misdaden niet en **vergeeft**, soo en sal oock uwe Vader uwe misdaden niet vergeven. [Matth. 6:15](#)

Hypothese 5.5 Met zijn preek op zondagochtend 21 augustus 1672 in de Nieuwe Kerk bevorderde ds. Simonides de terugkeer van de rust in het land.

5.5.1: Dominee Simonides moet na afloop zeer tevreden en dankbaar zijn geweest. Met zijn profetische parallel en zijn kenschets van de Straffe Gods was een opstand van het volk en de vervolging van de daders door de rechterlijke macht bezworen. De rust in Holland was weergekeerd, daarom was een Lof-prijzing aan God op zijn plaats!

5.5.2: Andersdenkende luisteraars waren verontwaardigd: Simonides had de moord van de gebroeders De Witt met genoeg aangezien, gesproken van een Straffe Gods en een Lof-predicatie gehouden. De daders zouden niet gestraft worden.

Hypothese 5.6 Na de preek van zondag 21 augustus was er geen ruimte meer in de Kloosterkerk voor een prinsgezinde Herdenking van de Martelaren Hendrick en Jacob.

Bij de doop van zijn dochter Henriette Elisabeth in de kerk in Rijswijk, november 1666, werd de vader 'Hendrick de Fleury de Coulan, heer van Buat' genoemd.

⁵⁶ <https://statenvertaling.nl>. (Statenvertaling 1657, GBS).

4. Afsluiting

Spinoza zou de preek van Simonides inhoudelijk hebben afgewezen. In Hoofdstuk I van zijn Theologisch-Politiek Traktaat (TTP) bespreekt Spinoza profetie en profeten. Hij geeft voorbeelden van waar God tot de profeten gesproken heeft, soms in een werkelijke stem, soms slechts in de verbeelding van de profeet (Spinoza 1997:41). Spinoza noemt niet specifiek Semaja en Rehabeam, maar het is duidelijk dat Spinoza 'Zo zegt de Heere' van Semaja zou terugbrengen naar de verbeelding van de profeet. Daarmee zou Spinoza de Lofpredicatie van Simonides terugbrengen naar een politieke preek en het schriftelijk gezag van de predikant afwijzen. Geen wonder dat de kerk het anonieme boek [van Spinoza] uit 1671 afwees en liet verbieden. Spinoza zou het ook niet eens zijn geweest met de vredelievende bedoeling van ds. Simonides door zijn oproep aan de rechters om de zaak te laten rusten.

§4. Van een Staat, wiens onderdanen alleen door vrees verhinderd worden naar de wapenen te grijpen, kan men beter zeggen dat hij zonder oorlog is dan dat er rust [=vrede] heerscht. Rust [=vrede] toch is geen ontstentenis van strijd, maar een deugd die uit geestkracht ontstaat. (Spinoza *Politiek Traktaat*. Vertaling Willem Meijer.)⁵⁷

Wat wist Spinoza van de geschetste gang van zaken? Het moet vrijwel allemaal buiten hem om zijn gegaan. Hij verkeerde niet in kringen van de Nederduitse Gereformeerde kerk.

Toch zijn er een paar namen van mensen die mogelijk Spinoza kunnen hebben ingelicht. Ten eerste de kerkrentmeester en de koster van de Nieuwe Kerk waar Spinoza (rationeel gezien) zijn geschrift *Ultimi barbarorum* had willen afficheren. Bij de Gevangenpoort was het te gevaarlijk, bovendien las niemand daar Latijn (Goris 2021 Ub 1/4).

Ten tweede in Voorburg, bij zijn 'opmerkelijke huisbaas Daniel Tijdeman'⁵⁸, deze zou een jaar? na de Moord in de Kloosterkerk van Den Haag hertrouwen. (Goris 2021 Vb 1/4). Of bij zijn broer, die in Den Haag woonde.

Voor echte *insider knowledge* zou hij in de Kloosterkerk moeten zijn. Eén van de drie kerkmeesters van de Kloosterkerk, Jacob van der Houven, bezat in Voorburg de buitenplaats *Eijndorp* (1662), bij de overgang van de Herenstraat naar Oosteinde. Hij moet Spinoza bij het Opvolgingsconflict in 1666 in Voorburg hebben gekend. Misschien had dit toevallig (?) nog een staartje dat meespeelde op Spinoza's reis naar Utrecht, zomer 1673. (Goris 2021 Vb 2/: 18, 26).

⁵⁷ <https://blog.despinoza.nl/log/spinoza-zou-verkeerd-geciteerd-zijn-bij-aanvaarding-nobelprijs-voor-de-vrede-quod-non.html>

⁵⁸ <http://www.historischeverenigingvoorburg.nl/index.php/277-poster-spinozaboek-en-voorstellingen>

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

A.J. van der Aa. 1859. Nederlands Biografisch Woordenboek (NNBW) Deel 6

H. Algra, A. Algra. 1956. *Dispereert niet. Deel 2. Twintig eeuwen historie van de Nederlanden*. Franeker: T. Wever.

Anemaa. 2009/2015. Moord_op_de gebroeders_de_Witt. 1. De rechtszaak tegen Cornelis.
https://anemaa.home.xs4all.nl/ges/onderwerpen/moord_op_gebroeders_de_witt.htm

Mr. Dr. Th. F.J.A. Dolk. 1933. *De geschiedenis van het Gemeenlandshuis van Delfland te Delft*. Delft: J. Waltman junior. <https://www.delpher.nl/nl/boeken>

Mr. Dr. Th. F.J.A. Dolk. 1939. *Geschiedenis van het Hoogheemraadschap Delfland*. 's-Gravenhage. Martinus Nijhoff. <https://www.delpher.nl/nl/boeken>

H.P. Fölting. 1985. *De Vroedschap van 's-Gravenhage (1572-1795)*. Pijnacker: Dutch Efficiency Bureau

H.E. van Gelder. 1914. Haagsche Kohieren (1674). *Jaarboekje Die Haghe 1914*.

Paul Gerretsen. Rondom het Woord. Een avondmaalsdienst in de achttiende eeuw. In: A. Landheer-Roelants. 2011. *Uit Padmoes verrezen. De Nieuwe Kerk in Den Haag*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, p.97-111

Wim Goris. 2022. *Een plaats voor Spinoza's ultimi barbarorum*. Serie Ultimi barbarorum 1/4)

Wim Goris. 2022. *Spinoza tussen Predikanten en Pauwen*. Serie Ultimi barbarorum 2/4.

Wim Goris. 2022. *Het graf van Jacob Cats in de Kloosterkerk*. Serie Ultimi Barbarorum 3/4

Gedenkwaardige stukken wegens den moordt der Heeren Cornelis en Johan de Witt... (Google Books)

Japikse. Buat. 1911. In: P.C. Molhuysen, P.J. Blok. *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*. Eerste Deel. Leiden: A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij.
<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/nnbw/>.

W.N.A. Klever. 1986. *Spinoza. Verhandeling over de verbetering van het verstand*. Baarn: Uitgeverij Anbo b.v.

Hans Krol. 2012. <https://ilibrariana.wordpress.com/2012/02/29/adriaan-pauw-jr-1622-1697/>

Hans Krol. 2016. <https://ilibrariana.wordpress.com/2016/12/29/fragment-genealogie-amsterdamse-linie-geslacht-adriaan-pauw/>

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED

Jacob van Lennep. 1850/51. *Elisabeth Musch*. Amsterdam: P. Meijer Warnars. dbnl-nr lenn006eliz01_01. https://www.dbnl.org/tekst/lenn006eliz01_01/lenn006eliz01_01_0036.php

J.C. van der Muelen. 1887. *De Registers der graven van de Kloosterkerk*. 's-Gravenhage: Genealogisch-Heraldisch archief (HGA BNR 277).

Arjan Nobel. 2016. *Pamfletten, predikanten en publieke opinie. De Worsteling Jacobs als religieus exempel*. Dordrecht: Vrienden van De Witt 24-09-2016

Joachim Oudaen. 1673. *Haagsche Broeder-Moord of Dolle Blydschap*. Johan Ernst Smith, Frederikstad. https://www.dbnl.org/tekst/ouda001haag01_01/colofon.php

Luc Panhuysen. 2005. *De Ware Vrijheid. De levens van Johan en Cornelis de Witt*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas

H.J. Postema. 2008. *Simonides (1629-1675). Wegwijzer naar de hemelse bruiloft*. Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan.

Ronald Prud'homme van Reine. 2013. *Moordenaars van Jan de Witt. De zwartste bladzijde van de Gouden Eeuw*. Utrecht/Amsterdam/Antwerpen: Uitg. De Arbeiderspers

Reformatorisch Dagblad. 2016. Dordtse synodeleden op de bres voor 'Nederlands Sion'. <https://www.rd.nl/artikel/678631-dordtse-synodeleden-op-de-bres-voor-nederlands-sion>

Jurrien Morree. 2014. *Het verhaal van de "Teruggevonden dijk"*. Bas Romeijn Films. 2014. https://www.youtube.com/watch?v=O9DcC_Wq1mM&t=69

Spinoza. 1997. *Theologisch-politiek traktaat*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.

MUZIEK

Frank Martin. 1926. *Messe pour double chœur*. Nederlands Kamerkoor & Peter Dijkstra Grote of Jacobijnerkerk, Leeuwarden 2016 <https://www.youtube.com/watch?v=J4c0ecGbtqY>

Wim Goris. 2022. Twee 'princenmartelaars' in de Kloosterkerk in het rampjaar 1672. (Serie Ultimi barbarorum 4/4). Versie Stadsoase Spinozahof 220523 TO BE EDITED